

SENNUR SEZER VE EDEBÎ ETNOGRAFI*

Çiğdem KARA**

Öz

Şair Sennur Sezer (Eskişehir, 1943 – İstanbul, 2015), resmi bir folklor ya da antropoloji eğitimi görmemiştir. Babıal olarak adlandırılan yayın dünyasının merkezinde çalışırken birçok folklorcuyla tanışmış, hatta bazılarıyla hoca-öğrenci ilişkisi geliştirmiştir. Onun halk kültürü (sözlü edebiyat, inançlar, yemek vb.), kent kültürü (İstanbul folkloru ve yemek kültürü vb.) ve kent tarihi (semterler, dini ve anıtsal yapılar vb.) konularında birçok eseri vardır. Bu çalışmada onun etnografik nitelikler gösteren eserlerinden bazıları üzerinde durulmaktadır. Amaç onun etnografik yazım tarzının ana hatlarını çizmektir. Yazıda ağırlıklı olarak Sezer'in etnografik tarzını iyi yansıttığı düşünülen iki dergi yazısı ve iki farklı türdeki kitabı incelenmektedir. Bunlar İstanbul'un Unutulan Lezzetleri (2006), Keyifli Kuşların Çocukluğu (2012), Direnç (2017) ve Kasımpaşa'dır (2009). Etnografik yazım tarzı üzerine tartışmalar 1960'lı yıllardan itibaren postmodern antropolojiyle birlikte başlar. Bu tartışmalar sadece yazmakla, sonuç raporunun üslubuyla ilgili değildir. Etnografin sahadaki duruşu, kaynak kişinin metindeki varlığı ve sesi, etnografik unsurun boyutları gibi tüm etnografik süreci kapsamaktadır. Bu nedenle Sezer'in etnografik yazım tarzı da çoğu postmodern antropolojiyle gelişen terim ve çeşitli çalışma alanlarından yararlanılarak incelenmektedir. Bu terimler, bütüncül yaklaşım, otoetnografi, duygusal etnografi ve antropoşiir (antropoesía). İnceleme sonunda elde edilen bulgulardan bazıları şöyledir: Sezer'in çalıştığı halk kültürü konuları folklor alanına yakinken, yazma tarzı antropolojiye yakındır. Etnografik nitelikli düz yazı eserleri bütüncül bakışla tasarlanmış olup edebî etnografik bir anlatıma sahiptir. Eserlerin hemen hepsinde biyografisinden parçalar bulunmaktadır. Ama bazı şiir ve düz yazı eserleri otoetnografik olarak değerlendirilebilecek niteliktedir. Bu çalışmalarında, ailesini ve kendisini, eleştirel gözlem ve duygularının dışavurumuyla anlatmaktadır. Bazen görmenin yanı sıra duygusal antropolojinin önerdiği ses ve koku gibi duyulara da yer vermektedir. Sonuç olarak, resmi bir etnografi eğitimi almadığı ve bu alandaki tartışmaların içinde yer bulunmadığı halde Sezer, postmodern antropolojik eğitimler ve duyarlılıklar gösteren eserler kaleme alabilmiştir. Onun bu etnografik yazım tarzını geliştirmesini sağlayan etkenlerin şunlar olduğu ileri sürülebilir: Gerçekçilik, ötekinin sesine odaklanma, iyi bir anlatıcı olma, yaratıcılık ve güçlü sanatçı sezgileri.

Anahtar Kelimeler: Sennur Sezer, edebî etnografi, antropoşiir, postmodern antropoloji, folklor.

* Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SBA-2024-2526 nolu proje kapsamında desteklenmiştir (This work has been supported by Anadolu University Scientific Research Projects Coordination Unit under grant number SBA-2024-2526). Yazarın, proje çalışanlarıyla bir çıkar çatışması bulunmamaktadır (The author has no conflict of interest with the project staff).

Bu makale, İKSAD 12. International Paris Congress on Social Sciences & Humanities (August 4-8, 2025 – Paris, France)'te sözlü sunulmuş ve özeti bildiri kitabında basılmış "Sennur Sezer as Ethnographer" adlı bildirinin genişletilmiş ve makale olarak tamamlanmış halidir. (This article is extended and compiled version of the oral presentation titled "Sennur Sezer as Ethnographer" that presented at İKSAD 12. International Paris Congress on Social Sciences & Humanities [August 4-8, 2025 – Paris, France] and its abstract was published in the congress's proceedings book.)

** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halkbilim Ana Bilim Dalı, Eskişehir/Türkiye, cigdemk@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6059-6382.

SENNUR SEZER AND LITERARY ETHNOGRAPHY

Abstract

Poet Sennur Sezer hadn't studied folklore or anthropology. While she had been working at center of publishing world named Babiali, she met many folklorists and even she developed student-tutor relationship with some of them. She had many works about on folk culture (oral literature, belief, food, etc.), urban culture (folklore and food culture of İstanbul), and urban history (neighborhoods, religious and monumental architectures). This study is emphasized some works of her that shows ethnographic characteristics. Aim of the study is outlined her ethnographic writing style. The study is mainly examined her two magazine articles and two books. These are İstanbul'un Unutulan Lezzetleri (2006), Keyifli Kuşların Çocukluğu (2012), Direnç (2017) and Kasımpaşa (2009). Debates on ethnographic writing styles has begun with postmodern anthropology since 1960s. These debates are not only writing and final report, but also whole ethnographic processes like presence of the ethnographer in the field, presence and voice of the informant in the text, dimensions of the ethnographic element. That's why ethnographic writing style of Sezer, is researched by terms and study areas that mostly related to postmodern anthropology. These are holistic approach, autoethnography, sensual ethnography, and antropoesia. Some findings are as follows: Folk culture subjects that Sezer's work on are close to folklore, but her writing style of these subjects are close to anthropology. Her prose works is designed by holistic approach and they have literary narrative style. Most of her works are contained fragments from her biography. But some of her proses and poems have autoethnographic characteristics. In these works, she depicts her family and herself by critical observation and expression of emotions. Sometimes she mentions other sense like sound and smell besides see, as sensual ethnography suggests. In conclusion, although she hadn't studied ethnography or been part of the ethnographic writing style debates, she could write works that displayed postmodern ethnographic tendency and sensitivity. It is suggested that the factors which developed her ethnographic writing style as follows: Realism, concentration to the voices of the others, being a good narrator, creativity and strong artistic intuition.

Keywords: Sennur Sezer, ethnography, antropoesia, sensual ethnography.

Giriş

Edebiyat ve etnografi bir arada kullanıldığında akla ilk edebî metinlerde geçen etnografik veriler gelebilmektedir. Zira etnografik veriler sadece resmi eğitim alan ya da kendini bu konuda eğitmiş (meraklılar, alaylılar, beyefendiler, farklı disiplinlerden akademisyenler vd.) araştırmacılar tarafından kayda geçirilmezler. Seyyahlar, din adamları, anı ya da otobiyografilerini yazanlar, şair ve yazarlar da eserlerinin yapısında, sanatsal dilinde, içeriğinde etnografik unsurlardan farklı boyutlarda yararlanabilmektedirler. Bu nedenle tarihsel bir döneme ait kurmaca olmayan ya da yaşamış olarak ifade edilebilecek etnografik unsurlardan faydalanan edebî metinlerin incelenmesi, özellikle folklor¹ çalışmalarının popüler konularından biri olmuştur.² Ama edebiyat ve etnografi ilişkisi sadece bununla sınırlı değildir. Wiles'e göre (2020: 281-282), edebî etnografinin üç ana dalı vardır. İlki yazının başında sözü edilen edebî metinlerin etnografik malzeme kaynağı olarak kullanımınıdır. İkincisi, antropoloji çalışmalarında geniş bir tartışma alanına sahip olan ve bu yazıda da konu edilen, etnografi yazımında edebî yapılarla dilin olanaklarından yararlanmadır. Üçüncüsü de edebî kültür ve üretim pratiklerinin antropolojik incelenmesidir.

Bu yazıda bir şairin, Sennur Sezer'in (Eskişehir, 1943-İstanbul, 2015) etnografik nitelikli düz yazı ve şiir formundaki çeşitli eserleri incelenmektedir. Ama onun eserlerindeki folklorik ya da etnografik unsurların bir dökümünün yapılması hedeflenmemektedir. Sezer'in kendisinin bir etnograf olduğu savına dayanarak onun etnografik yazım tarzının genel özelliklerinin saptanması amaçlanmaktadır. Bunun için onun etnografik tarzını iyi yansıttığı düşünülen folklor ya da kent kültürü konulu bazı çalışmaları değerlendirilmektedir. Bu eserleri, İstanbul'un Unutulmuş Lezzetleri (2006) ve Keyifli Kuşların Çocukluğu (2012) adlı iki dergi yazısı, semt kültürü araştırma-inceleme kitabı *Kasımpaşa*, (2009) ve toplu şiir kitabı *Direnç*'tir (2017). Ama yazıda yeri geldikçe Sezer'in başka eserlerine de başvurulmaktadır.

Bir şairin kalemi söz konusu olduğundan onun etnografik yazım üslubunun da zenginlik göstermesi beklentisi doğmaktadır. Yazıda, etnografik metin yazmadaki bu üslup çeşitliliği antropolojik tartışmalar çerçevesinden belirlenmektedir.

Clifford (1983: 118, 124-126, 142), etnografik yazım tarzlarını üç grupta toplarken etnografin otoritesini metne yansıtma yollarını merkeze alır. Buna göre ilk yazım üslubu, erken dönem çalışmalarda görülen ilk elden gözleme dayanmayan, yoğun yazma ve atölye çalışması gerektiren imgesel anlatıma da yer veren her şeyi bilen dış anlatıcının otoriter sesinin olduğu metin tarzıdır. İkincisi, katılımcı gözlem tekniğinin ana veri toplama tekniği olması ve sistematikleşmesiyle biçimlenen bilimsel etnografik yazım tarzıdır. Bu tarzda profesyonel bir alan araştırmacısı olan etnograf metindeki otoritesini araştırdığı topluluğun içinde mümkünse uzun süre kalarak (orada olmak), onların dilini öğrenerek, onlar hakkında uzmanlaşarak, sorgulamasını çeşitli yöntem ve modellerle yürüterek, belli temaları çalışarak sağlar. Başka bir deyişle iyi bir gözlemci olan etnograf metin boyunca onları onlardan daha iyi anlayıp anlatabilecek durumda olduğunu kanıtlar. Üçüncü etnografik yazım tarzıysa sömürgecilik sonrası ortaya çıkan, postmodernizmle daha güçlü bir biçimde şekillenen etnografin ve metindeki otoriter, bilen sesinin sorgulandığı deneysel, yorumsamacı, diyalojik, çoksesli gibi yazım tarzlarıdır.

Bu yazıda Sezer'in yukarıda belirtilen eserleri, Clifford'un üçüncü üslup grubu ve yine bu tartışmalar ışığında gelişen bazı çalışma alanlarının çerçevesinden değerlendirilmektedir. İncelemede sıkça başvurulan bu terimler bütüncül yaklaşım, otoetnografi, duyusal etnografi ve antropoşiirdir (*antropoesia*). Terimler aynı zamanda yazının düzen ve akışını da belirlemektedir.

1. Etnograf Olarak Sezer

Sezer'in kısa da olsa bir özgeçmişine göz atıldığında (Necatigil, 2007: 382), onun şair, gazeteci, sanat eleştirmeni, röportajcı, köşe yazarı, hikâye yazarı, masal yazarı gibi yazma becerisine dayalı çoklu mesleki kimliğe sahip olduğu görülür. Onun tek ya da eşi, 1950 kuşağı hikâye yazarlarından Adnan Özyalçiner'le (İstanbul, 1934-...) ortak yazar olarak kaleme aldığı folklor ve kent kültürü – tarihi konulu dergi yazıları, kitap bölümleri ve kitapları da bulunmaktadır.³ Bu eserlerinde ağırlıklı olarak sözlü kültür, genel folklor konuları, yemek kültürü, gündelik yaşam ve mimari (anıtsal, sanatsal, işlevsel nitelikli sivil, askeri, dini mimari yapı ve unsurlar) konularını işler.

Clifford (1986: 6) her biri hakkında eleştirel fikirlerini de açıklayarak etnografik metinlerin genel niteliklerinden öne çıkanları şöyle sıralar: Bağlamsallık, anlatım tarzı, kurumsallık, türsellik, politiklik, tarihsellik. Sezer'in etnografik nitelikteki eserlerinde bu özelliklere rastlanabilmektedir: Sezer, resmi eğitimini liseyi yarım bırakarak tamamlamaz.⁴ Ama kendini çok okuyarak ve geniş bir çevre oluşturarak eğitmeyi, geliştirmeyi hiç bırakmaz (Özyalçiner, kişisel iletişim). Politik, sanatsal ve dayanışmacı özellikleri olan ve birer ekol ortamı olarak kabul edilebilecek edebiyat mahfillerine katılır.⁵ Dışarıdan ders takibine izin veren üniversitelerde çeşitli dersler alır (Özyalçiner, kişisel iletişim). Varlık Yayınlarında çalıştığı dönemin (1965-1968), onun edebiyat kadar halk kültür alanındaki bilinçlenmesinin de önemli bir basamağı olduğu söylenebilir. Hocaları olarak ifade edilen Eflatun Cem Güney ve Behçet Necatigil başta olmak üzere çevresindeki folklorcu ve folklor meraklılarıyla yakın ilişkiler kurar (Özyalçiner, kişisel iletişim).⁶

Sezer'in araştırma sahası İstanbul'un semtleridir. Semtlerdeki kültür topluluklarının ama özellikle kendilerine sıkça ya da eşit oranda söz verilmeyenlerin, kültür politikalarında çoğu zaman görünmez olan soy ve din gruplarıyla toplumsal tabakaların gündelik yaşamını anlatır. Tarihsel ve toplumsal bağlamı mümkün olduğunca vurgularken kültürel değişimler kadar sürekliliğe de dikkat çeker. Böylesi çalışmalarının hemen hepsinde ortak bir bakış açısının izleri görülmektedir: Kültürel unsurların bellek işlevi görmesi, çoğulcu kültür anlayışı, kültürel çeşitliliğin konusunda farkındalık, kültürün biçimlenmesinde ekonomik ve coğrafi belirlenimcilik, toplumsal tabakalaşma, semt kültürlerinin soylulaşmayla değişmesi, kişisel tarih (Kara, 2025: 49-50).

Çalışmalarında kullandığı folklor kaynakçası onun alan yazımın temel eserlerini bildiğini, yayınları takip ettiğini de ortaya koymaktadır.⁷ Bunu bir devamı olarak da Sezer bazı eserlerini Türkiye folklor kitaplarındaki genel anlatım ve yazma çizgisinde hazırlamıştır.⁸ Ama bazılarında bu tarzın dışına çıkarak antropoloji geleneğindeki yakın bir anlatım tarzı kullanır ki bu çalışmada da böylesi eserleri konu edilmektedir.

Belirtilmelidir ki Sezer'in kimlikleri arasında etnografılığı geri plandadır. Bunun nedeni olasılıkla hiç klasik anlamda bir folklorik alan araştırması yapmamasıdır. Çünkü alan araştırması antropoloji kadar folklor çalışmalarında da ana yöntem olarak kabul edilmektedir.⁹ Ama inceleme kitapları için alan araştırması kadar sistematik olmayan araştırma gezileri yapması, araştırma kitapları için gerekli tarama ve incelemeleri kendisinin yürütmesi (Özyalçiner, kişisel iletişim) ve folklor kaynakçasına hâkim olması gibi yönleri dolayısıyla onun bir "kitaplık halkbilimcisi" (Acıpayamlı, 1978: 68) olduğu söylenebilir.

2. Bütüncül Hikâyeler

Bütüncülük, antropolojinin ayırıcı özelliklerinden biridir. Kültürün karmaşık olan yapısının anlamlı hale gelmesi için bir olguyu toplumsal bütünlük içinde, kültür sisteminin diğer parçaları ve boyutlarıyla anlamayı tavsiye eden bir yaklaşımdır. Örneğin yiyecek üretim, tüketim ve takası birbiriyle ilişkilidir ya da bireyler, gruplar, kurumlar, simgeler gibi parçalar da bir bütünün kısmi görünümleridir. Monografiler de bu bütüncü yaklaşıma dayanırlar. (Thornton, 1988: 290-291; Durrenberger, 1996: 367, 369)

Sezer'in halk kültürü ve kent kültür tarihi konulu çalışmalarındaki yazım tarzı, klasik bir folklorik metinden postmodern etnografiye doğru zaman içinde değiştiği görülür. Ama neredeyse bütün çalışmalarındaki bakışı bütüncüdür.

Örneğin eşi Özyalçiner'e ortak yazar olarak hazırladığı *Bir Zamanların İstanbulu* (Sezer ve Özyalçiner, 2005)¹⁰ adlı kitap Osmanlı İstanbul'unun farklı yüzyıllardaki kültür hayatından örnekler sunar. Farklı isimlerce yapılmış araştırmalar taranarak elde edilmiş verilerden oluşan kitap, konu başlıklarının genişliği, bunların alt başlıklarla ayrıntılandırılması, sunumu ve anlatımı açısından oldukça öğretici olup özel ve geniş kapsamlı bir İstanbul folkloru ortaya koyar. Öyle ki bu geniş bakış açısı, tek bir yerleşim yerinin genel folklorunu çalışan monografilerin çoğunda bulunmamaktadır.

Kitapta, klasik bir üslupla kültürel unsurlar ait oldukları topluluk, tarihi dönem, yapıları, uygulanma süreçleri, arka planda gerçekleşenler gibi mümkün olduğunca kültür bütünü ve yaşam akışı içinde anlatılır. Tabi bunlar, taranan çalışmaların sınırlılığında yapılır.

Sezer'in tek yazar olduğu folklorik nitelikli bir diğer çalışması olan *İstanbul'un Eski İkramları* (Sezer, 2019) yine farklı yüzyıllardaki ağırlıklı olarak Osmanlı İstanbul'unu, bu defa yemek kültürüyle inceler. Kitap iki yönüyle benzer çalışmalardan ayrılarak özelleşir: Sadece saraya odaklanmayarak Osmanlı tebaalarından (Afrikalılar, Bektaşiler, Câferiler, Çingeneler, Museviler, Rumlar, Ruslar vd.) örnekler sunar. İkinci olarak da yemek kültürünü çoğunlukla özel günler – törenler (hidrellez, geçiş dönemi törenleri, misafir ağırlama, takvimsel ve dini bayramlar vd.) bağlamında inceler.

Kitapta Sezer, yine kaynaklar izin verdikçe bütüncül yaklaşımla bir kültür ortamı betimler ve yemeği bu koşullarda ele alır. Bu kitaptaki anlatım tarzı farklıdır: Çoğunlukla geniş zaman ve birinci tekil şahıs kullansa da bazen anlatımını birinci çoğul şahısla yapar. Kitap boyunca genelde soru sorarak ilerlerken bulduğu yanıtlar kadar ulaşamadıklarını da belirtir (“Paçaya başka yemek eklenir miymiş, hangi yemek uyum gösterirmiş paçaya bu konuda bir bilgiye ulaşamadım.”: 161). Yorum (“Görücülüğe çıkmak, süslenip püslenip çat kapı gelen, tanımadığımız bir grup kadın karşısında elinde kahve tepsisiyle oturmak demektir. Oturduğunuz sürece tepeden tırnağa incelendiğinizi duyumsarsınız.” s.157) ve değerlendirmelerde (örn. s.71) bulunur. Nadir de olsa anı ve deyimlerine yer verir (örn. s.7, 36, 182). İşte bu tarz, onun diğer halk kültürüyle kent kültürü ve tarihi konulu yazılarının da temeli oluşturur.

Bütüncül yaklaşımın hemen hiç uygulanmadığı klasik folklor yazımında bir metin, sözlü kültür ya da yazı kaynaklardan derlenmiş örneğin sözlü edebiyat metninin bazen analiz edilmemiş aktarımından ya da tek bir ritüelin uygulama aşamalarından oluşabilmektedir. Ama yaklaşım benimsenirse araştırma süreci kadar sonuç raporunun niteliği de değişmektedir. Çünkü bu yaklaşım etnografiyi, yani alanda daha uzun süre kalmayı, derinlemesine gözlem ve görüşme gibi zaman birden fazla veri toplama tekniğini, birden fazla konuda soruşturma yürütmeyi ve yine etnografi denilen özel bir sonuç raporu yazmayı gerektirir.

Sezer, bütüncül yaklaşıma uygun olarak kültürü bir sistem olarak. Bunun bir nedeni olasılıkla anlatı türlerinin yapısına hâkim olmasıdır. Olasılıkla bir anlatıyı tasarlar gibi kültürü de anlam akışı içinde görüyor, bileşenlerin devre girişi ve bunların bütününe etkisi gibi ayrıntıları gözden kaçırmıyordu. Onun inceleme konusuna 5N 1K olarak ifade edilen (en az) beş temel soruyu yönelttiği anlaşılmaktadır; kim (yaratıcı, uygulayıcı, anlatıcı, topluluk), ne (kültürel unsur), nasıl (yapı), neden (işlev), ne zaman ve nerede (bağlam). Çünkü incelediği unsura bakış açısı ve unsurun betimlediği boyutları klasik çalışmalara nazaran daha geniştir.¹¹

Örneğin 1950'lerin İstanbul'un Sur-İçi ya da Tarihi Yarımada denilen kısmındaki semtlerin yemeklerinden söz ettiği yazısında yemekleri toplumsal tabakanın belirleyiciliği altında bütüncü bir yaklaşımla kültürel ortamıyla anlatır (Sezer, 2006). Yeme içme kültürünü ekonomik antropolojinin üç konu alanına değinecek şekilde ele alır: Üretim, tüketim, dağıtım/takas. Onun anlatımında İstanbul hem denizi ve verimli toprağıyla kendine has gıdalar üreten, hem de halkının büyük bir kısmının sadece satın alma yoluyla gıdalara ulaştığı tüketici bir kenttir. Bu nedenle gezici satıcılar ve esnafın yazının önemli bir kısmını oluşturur. Bu aynı zamanda günümüz zincir market sisteminin de olmadığı, farklı bir ticaret alışkanlığı, satıcı ve alıcı arasında farklı bir ilişki biçiminin olduğu anlamına da gelmektedir. Yemek pişirme araç ve gereçleri, kap kacaklar, buralarda kullanılan enerji tipleri, evin yemekle ilgi sabit ya da taşınabilir alanları, içme-pişirme-temizlemede kullanılan su gibi temel unsurları sıralar. İşte bu bağlam içinde önemli olan ama günümüz koşullarında ihtiyaç duyulmadığından ya da elde edilmesi güçleştikten unutulmuş kimi yiyeceklerin tariflerini verir.

3. Anılardan Otoetnografiye

Sezer hemen her yazısında kendi ya da ailesinin yaşamından anılar aktarabilmektedir. Bazen bu anlatım anı ya da otobiyografinin ötesine geçerek *otoetnografik* nitelikler gösterebilmektedir.

Postmodern eleştirilerle ortaya çıkan diyalojik anlatım, düşünürsellik, yorumsamacılık gibi metodolojik tartışmalarla etnografik metinlerin biçimi ve anlatım üslubunda deneyimsel tarzlar geliştirilmiştir (Marcus ve Fischer, 2013: 72-74, 82-87; Spencer, 2021: 443-444). Otoetnografi postmodern antropolojiyle gelişmiş deneysel araştırma ve yazma yaklaşımlarından biridir. Kapsamı, adını oluşturan oto-etno-grafi kelimeleriyle çizilebilir: Kültürel bir olguyu anlamak üzere bireysel deneyimin sistematik analiz edilmesidir (Ellis vd., 2011: 273). Otoetnografide etnograf araştırmaya konu edilen grubun bir üyesidir. Bunun yöntem açısından sağladığı bazı avantajlar vardır: İçeriden

bilgi aktarma, sosyal dünyaya çok yönlü katılma ve bazı verilere ulaşma imkânı (Anderson, 2006: 389). Şemsiye bir kavram olan otoetnografinin birkaç tipi bulunmaktadır: Etnografi yapma ve bir etnograf olmakla ilgili otobiyografik anlatılar; kendi toplumunda araştırma yapan yerli antropologların anlatıları; bir birey olarak antropoloğun duygusal deneyimlerini aktaran yazılar; edebiyat gibi alanlardan olup resmi antropoloji eğitimi olmasa da insanları çalışıp kendi kültürel çevrelerini etnografik duyarlılıkla yazanların çalışmaları (Reed-Danahay, 2009: 30-31). Analitik ve çağrışımçı olmak üzere iki tasarım yapısı olup özellikle çağrışımçı otoetnografi anlatım ve ifade becerisi gerektirir (Anderson, 2006: 377-378).

Bu çalışmada ele alınan Sezer'in şiir ve düz yazı eserlerinin önemli bir kısmı otoetnografik nitelikler sergilemektedir: Sezer bir kültür topluluğunu betimlerken kendini de bu topluluğun bir üyesi olarak gözlemleyip anlatmakta, basitçe anılarını değil kültürel ayrıntıların bir örneği olarak kişisel deneyimlerini aktarmakta, bunların iç dünyasında bıraktığı izleri itiraf edip yüzleşmektedir.

Örneğin, monografik bir kitap olan ve hem anılardan hem de alanda yapılmış geziden elde edilmiş not ve gözlemlerden yararlanılarak yazılmış olan *Kasımpaşa* (Sezer, 2009) bütüncül yaklaşımla otoetnografik üslubu birleştirir. Semt 20. yüzyılın ilk yarısına dek ayakta kalmayı başarmış evler, mimari yapılar merkeze alınarak tanıtılır ama iki ayrı tarzda sunulur. Otoetnografik nitelikteki ilk kısımda “Bizimkiler” diye andığı, Sezer'in de bir sürede birlikte yaşadığı büyük anneannesinin evi, komşuları ve diğer semt sakinleri konut ve iş yerleriyle anlatılır. İkinci kısımdaysa semt tarihi sivil, dini ve askeri mimari, eğlence mekânları, çarşı gibi yapılarla anlatılır. Sezer, bütüncül bir bakışla semtin kültür sisteminin tamamını anlatır: Ekonomi (esnaf, tersane, pazarlar), eğlence ve toplanma mekânları, toplumsal tabakalar, inanç grupları, soy grupları, aileler, yemek kültürü, maddi kültür ürünleri, mimari, dil, bitki örtüsü, iş bölümü, kullanılan teknoloji – enerji miktarı, eğitim vb. Temel soruların yanıtlarını verecek şekilde, semtin yaşam tarzı ve ekonomik imkanlara bağlı yapı birimlerini, maddi kültür ürünlerini, toplumsal tabakaya bağlı yapısal değişiklikleri, evde yaşayanların cinsiyet, konum ve görevlerine bağlı kullanım şekilleri, evlerin sokağa dizilişi, nezaket kuralları ve mahremiyet gibi konularda da bilgiler verir. Evin bahçe kapısından başlayan betim, okurları evin tüm katlarında, sokaklarda, çarşıda, pazarda, dükkânlarda, konaklarda ve mahallelerde dolaştırdıktan sonra buralarda yaşayan ve çalışan insanlarla tanışır. Bunlar arasında birkaç kuşağıyla kendisi ailesi de vardır. Bu anlatımlar sadece teknik ifadeler değildir. Hamam, ev işleri, temizlik, alış-veriş, yemek yapmak, piknik gibi hemen her konuda kendi deneyimlerini anlatmakla birlikte deneyimlenen olaylar hakkında o zamanlar yapılmış yorum ve çıkarımları (örn. 1950'lerde düğün Emirgan'da bir gazinoda yapılıyorsa damat tarafı varlıklı demektir: 29), göze ilişen sansasyonel olayları (örn. ana babası evde olmayan güzel kızın perdeleri açarak cam önünde saçını taraması, kız arkadaşlarını gizlice eve alması: 28-29) ya da onda iz bırakan acı olayları da anlatır (örn. yedi yaşında ölen Alşan'dan sonra sokak ortasında eski çamaşırlarla ölmek korkusunu atlatmayışı: 59).¹²

4. Edebiyatın Tüm Sınırları

Sezer'in etnografik nitelikli çalışmalarında dikkat çeken bir başka yön *edebî anlatım tarzının* kullanımınıdır. Antropolog ve folklorcuların metinleri genelde edebî anlatım tekniklerinden uzaktır. Metinler sıkıcı ve oldukça teknik olabilmektedir. Bu resmi anlatıma bağlı kalanlar kadar edebî dil ve anlatım türlerinin olanaklarından yararlanan etnografik anlatımlar da olmuştur. Çatı bir kavram olan edebî etnografi, “etnografyi yazımında, metaforik dilin kullanımından geleneksel etnografik yapının yıkılarak etnografya olarak kurmaca üretimine uzanan edebî kiplerin kullanılması” (Wiles, 2020: 281). Bir de etnografik kurmaca terimi vardır. “Etnografi ... saha çalışmasına dayanan ve antropoloji disiplininin kaynaklanan, ancak artık sosyoloji, eğitim veya kültürel çalışmalar gibi çeşitli alanlar tarafından benimsenmiş olan bir insan yazma pratiği[dir]” terimin ikinci kelimesi olan “Kurmaca ... belirli bir disipline bağlı olmayan ve yazara icat özgürlüğü tanıyan bir yazma pratiği[dir]” (Narayan, 2008: 135). Etnografik kurmaca etnografik eserler üretmesi, ilk antropoloji metinleriyle neredeyse eş zamanlıdır. Ama etnografik kurmacalar antropoloji alanı dışındaki yazarlarca kaleme alınmış kimi *non-fiction*, *creative-nonfiction*, *faction* gibi terimlerle ifade edilen gerçekliğin yeniden düzenlenerek anlatıldığı eserler de olabilmektedir (Narayan, 2008: 136). Örneğin *İşte Hayat* (Lewis, t.y.) etnografik metnin kurmaca eserlere yakınlığını ve edebî etnografik bir metin için antropoloğun iyi bir yazar olması gerektiğini ortaya koyan böylesi çalışmalardan biridir.

Narayan (2008: 143-144), etnografinin kurmacaya çok benzemesinin bazı olumsuz yönlerine dikkat çeker. Bunlar şöyle toparlanabilir: Okur açısından disiplinin amacında ve insan deneyimlerinin gerçekliğinde netliğini kaybetmek, etnografin onları anlatmanın dışına çıkarak onları kendi inisiyatifli bakış açısıyla konuşturmasının yarattığı etik belirsizlik; zaten kurgulanabilir şeyin neden saha çalışmasına gerek gördüğünün tartışmalı hale gelmesi (ki saha çalışmasının taraflar açısından güçlüklerle dolu yapısı, saygı ve etik ilkelerle çizilen ilişki kılavuzu da tartışmalı hale gelmektedir).

Sezer'in burada konu edilen düz yazı eserleri ağırlıklı olarak edebî etnografiktir; edebî türler, edebî anlatım ve dilin olanaklarından yararlanarak kalem alınmışlardır. Örneğin, *Kasımpaşa*'nın (2009: 13-15) ilk sayfalarında Mehmet Seyfi'nin (Sezer'in annesinin babası) sütannesinin bir arkadaşı olan Hamide Hanımın (Sezer'in büyük anneannesi) evine gelişi ve ileride eşi olacak olan genç Şaziment'le (Sezer'in anneannesi) tanışması, gerçekçi (*non-fictional*), gerçekler olaylara dayalı (*factual*) edebî eserleri hatırlatan bir kurgusal tasarım ve dille anlatılır:

Sokaktaki evlerin arasındaki mezar taşının önünde dua okuyanları görünce durdu, soluğunu bıraktı. Tüm içtenliğiyle kurtulmayı diledi. Ellerini yüzüne sürdü. Arkasından bir kadın sesinin “Akbaba Hazretleri dileğini versin inşallah, onu çiğneyip geçmeyi gözetir o.” dediğini duydu. ... bardağı uzatan kızın saç örtüsünden fırlamış saç buklesini seyrederek anlatıyordu. ... Kara çatik kaşları sanki daha fazla çatılmıştı. Bu kız, üstelik de okuyordu, nasıl kollarındaki yeşil şeritleri, sol koldaki rütbeyi görmemişti daha önce? Yoksa çok telaşlandığını, korktuğunu mu ima ediyordu? Bak densize... (Sezer, 2009: 13-15)

Kitabın geri kalan kısımlarında anlatım dili farklılaşır. Sokaklar, meydanlar, dükkânlar, tarihi yapılardan hareketle bir dönemin yaşam tarzı, anıları, eleştirileri, araştırma gezisinden notları ve çeşitli kaynaklardan derlediği bilgilerle birlikte edebî bir anlatımla sunulur.

Kasabın vitrininde yarım kesilmiş ya da kuyruğu kesilip yerine krepon kağıdından gül konmuş bir koyun dururdu. Bu aslında bir hileydi, Dağlıç, Karaman gibi büyük kuyruklu koyunların eti makbul değildi. ... Ama sonbaharda kışlık hazırlıklar yapılırken, kuyruk geldiği vitrinlerde duyurulur, kasaplar kuyruk tartmaya yetişemezdi. Ek olarak vitrinde “Etlerimiz frigidairededir” yazısı yer alırdı. (Sezer, 2009: 55-56)

Sezer, belki şair olmasının da etkisiyle kültürel ayrıntıları kısa cümlelerle etkili bir biçimde aktarır. Betimlemeleri bunun iyi bir örneğidir. Klasik romanlardaki gibi genelde betimlemeyle başlasa da bunlar bir iki satırda biten oldukça kısa cümlelerdir. Örneğin, *Keyifli Kuşların Çocukluğunda* adlı yazısında (Sezer, 2012), doğduğu kent Eskişehir'i, yaşanılan çevrenin atıl ama çok işlevli oluşu, kentsel yaşamdan uzaklığı, yaşadıkları çevredeki yalnızlığıyla ama birkaç satırda, bozkırı, rayları, trenleri, siloları, tarım aletlerini sıralayarak betimler. Edebî tarzı sadece betimlemelerle sınırlı değildir. Yine aynı yazıda edebî üslubunu çocukluğundaki evlerini, yemeklerini ve giysilerini bütüncül bir yaklaşımla ve ekonomik belirlenimcilikle anlatırken de sürdürür. Yazının aşağıdaki kuru özetlemesinin ardından Sezer'in anlatımı okunursa eğer, edebî anlatımla – teknik anlatım ayrımı daha iyi anlaşılacaktır: 2. Dünya Savaşı sonrasındır. Baba demiryolunda çalışmaktadır. Evde derme çatma bir radyo vardır. Hikâyeler okunmaktadır. Her şey kıttır ama bazı şeyler boldur; örneğin ipek kumaş olarak parçalanıp satılan eski paraşütler. Annesi de bu kumaştan istemekte ama alamamaktadır. Çünkü iki çocuğu vardır. Sümerbank'tan kundak kumaşlarını vesikayla almaktadır. Çocukları için eski çoraplardan oyuncak bebek yapmaktadır. Bu evdeki yemekler de yaşam çevresi ve ekonomik görünümüne uygundur: Enerji dolu hamur işleri, kuzine sobada tatlı olarak pişen kabak ya da şeker pancarı, sabah katmer ve pekmez, akşam kulak çorbası.

Şehir dışındaydık. Bizim lojmanın yanbaşıda “zirai donatım”ın makineleri, hizasında buğday silosu vardı. İstasyonla aramızda raylar, trenler, trenler. O trenlerin vagonlarının bitimindeki merdivenleri çıkıp inerek öte yana geçmeyi öğrenmişim. ... Annem çocuklu evin gereksinmesi olan etin yok denecek kadar azlığını yaptığı hamur işleriyle örtmeye çalışırdı. ... Uzun korkulu kış gecelerinde çoğunlukla dayının karısı çocuklarıyla misafirdir evde. Dayı nöbettedir, baba da kim bilir hangi uzak istasyonda. (Sezer, 2012)

5. Duyuların Derinliği

Sezer'in çalışmalarında *duyusal etnografik* izlere de rastlanılabilmektedir. Görsel ve ses etnografileri ayrı çalışma alanları olarak başlamışsa da zamanla bir kültürü çoklu duyularla çalışma

alanı olan duyuşal etnografi altında bir araya gelmiştir (Howes, 2019: 18-19, Pink, 2011: 262). Duyuşal antropoloji, 1980’li yıllardan beri kültürü, toplumsal tabaka, ekonomik durum, cinsiyet, simgesel dil, yerel tarih, toplumsal sınırlar gibi kültürün çeşitli yönlerini görme duyusunun dışındaki diğere duyularla betimleyen deneysel bir disiplindir (Herzfeld, 2012: 306-320).

Sezer şairane dili sayesinde düz yazılarında da Eskişehir’i renkleri, mevsimleri, sıcaklığı ve ışığıyla betimler. Okurun imgelemi ve teni bu canlı betimlere karşılık verirken; bu duyuşal boyutlar yalnızlık – kalabalık, boğulma – özgürlük, bereketlilik – çoraklık gibi kültüre özgü durumlar hakkında çıkarım yapmaya da olanak verir. Örneğın Eskişehir’i tanımlarken yalın ama güçlü bir sıfat olarak bozkırı kullanır. İmgelemede sarımsı bir ova canlansa da Sezer (2012; 2010) bu kenti düşünürken okurunu üşütür: Annesinin elleri kapıya yapışır, camlarda buz yıldızı oluşur, ayaz ciğere işler... Kış boğucudur; kömürler taşınır, soba kiri her yeri kaplarken buz rengi de boza dönüşür.

Yiyecekleri görüntüleri (“içi ceviz dolu üstü çizgili yuvarlak”), ısısı (“ılıcık”), alınıp yenildiğı yer (Haydarpaşa İstasyonu), alınma nedeni (huysuz çocuğın “hırçınlığını gidermek”) ile tarif eder (Sezer, 2010: 213). Böylece bir yeme eyleminde okurun birçok duyusunu birden canlandırır.

Sezer’in eserlerinde koku da vardır. Kışın mutfakta yükselen patlamış mısır kokusu (2012); İstanbul’un bahçeli evlerinden farklı saat ve mevsimlerde yükselen kokular: Bahçe pişen etin kokusunu (ki komşular kokuyu aldığı için pay gönderilir) (2009: 56). Evlerin bahçelerinden duyulan gül, filbahri kokuları ve diğere çiçeklerin kokuları (2009: 21; 2010: 213). Kahve dükkânlarındaki kahve kokusu (2009: 23). Gaz lambasından yükselen gaz kokusu (2009: 23). Çiroz yapımında çıkan koku (2009: 58).

Sezer, bedensel teknikleri de seslerle ilişkilendirerek anlatır. Örneğın onun için İstanbul/İstanbulculuk inceliklidir. Sadece insanlar değil her şey alçak bir ses tonuna sahiptir; çarpan kapılar, masaya konan tabaklar, bardağı karıştıran kaşıklar (Sezer, 2010). Evlerin içinden yükselen sesler hane halkına yabancılar, misafirler karışınca değışir; gündelik yaşamdaki bağırtılar, çocukları azarlama ya da dövme sesleri kesilir (Sezer, 2019: 170).

6. Etnografin Şiirleri

Toplumcu gerçekçi sanatsal yöntem edebiyatı içinde üretildiğı toplumsal ve ekonomik tarihle ilişkilendirir (Williams, 1990: 46). Bu akım içinde değıerlendirilen Sezer şiirlerinde sadece Türkiye’deki değil dünyada güncel siyasi konular, direnişler, muhalif aydınlar ve kadınlar gibi konuları işler. Ama onun sanata bakış açısının geniş bir çerçeveden olduğı söylenebilir. Onun şiire ve kültüre bakışını etkileyen isimler arasında Nazım Hikmet kadar başta Necatigil olmak üzere başka isimler de vardır (Alıcı, 2010: 114, 117). Bir röportajında da toplumcu gerçekçilikle ilgili soruya örneklemeli bir yanıt verir; okuruna bazen doğanın sunduğı sıradan güzellikleri bazen de kuşaklarının tanık olduğı acıları sunduğunu söyler (Özer, 2010: 28). Dolayısıyla Sezer’in şiirlerindeki gerçekliğin nedenlerinden birinin, içinde değıerlendirildiğı toplumcu gerçekçi sanat akımı olduğı söylenebilir. Onun gerçekliğı aktarmadaki başarısının bir diğere olası nedeni de halk kültürü ve kültür tarihi araştırmacısı olmasıdır. Çünkü bazı şiirleri etnografik nitelikler göstermektedir. Burada kastedilen tek ya da ortak yazarlı olduğı sözlü edebiyat üzerine yazıları değil,¹³ onun şair kaleminden çıkan özgün eserleridir. Bunların bir kısmı, kendisini ya da topluluğunu ifade etmek için yerel bilgi (*local knowledge* ve *lore*) ya da folklordan yararlandığı “etnografik şiir”lere¹⁴ (Bender, 2012: 106, 107) bir kısmı da bir kişiyi ya da olayı betimlediğı antropoşiire yakındır. Bu yazıda Sezer’in üzerinde durulacak olan şiirleri de antropoşiirsel özellikler gösterenleridir. Aşağıda kısaca değıinilen bu şiirler şu dört boyut açısından değıerlendirilerek seçilmişlerdir: Olay ya da durumların betimleniş, Sezer’in bunlar karşısında ve içinde yer alışı hakkındaki düşünümsel yorumları, bu süreçteki duyguları ve şiirsel üslubu.

Postmodern antropolojinin söylem ve söz sanatı olarak şiirle ilgilenmesi “şiirsel dönüş” (*poetic turn*) olarak ifade edilir. Şiirsel anlatımın gerçekdense daha dürüst metinlerin yazılmasına aracılık edeceğı düşünülerek antropolojideki söylem krizine bir çözüm olarak önerilir. Dönüş, hem klasik etnografik anlatımdan şiirsel anlatıma geçiş, hem de antropolojinin çeşitli akım ve kuramlarla modern sanat ve şiiri etkilediğı dönemleri ifade etmektedir. Şiirsel anlatım güçlü bir karşılık bulmuştur. Öyle ki 1980’lerin ortasında Amerikalı antropologların alan notları kadar bunların şiirsel anlatımlarından oluşun şiirleri akademik nitelikli dergilerde sıkça ve rahatça yer bulabiliyordu

(Tedlock, 1999: 157-158; Tyler, 1984: 328-329, 335). Hymes (1986: 407), şair ve etnograf arasında açık bir bağ görür; her ikisi de el emeğine, zanaata dayalıdır. Ayrıca bu profesyonel sanatla gündelik yaşam arasında da bir süreklilik bulunduğu dikkat çeker; evrensel nitelikli olan şiirin ve etnografinin köklerinde insan doğası ve insan deneyimini ifade etme, anlamlandırma, düzenleme vardır. Rosaldo'nun (2014: 105) İspanyolca *antropoesía*, antropoşiir adını verdiği bu anlatım türü, antropolog-şairlere sanatları aracılığıyla da kendilerini ifade etme olanağı tanımaktadır. Antropoşiir, toplumsal dünyayı hem etnografik duyarlılık ve düzen içinde, etnografik bir soruşturmada beklenen doğruluk ve hesap verme sorumluluğu standartlarına göre, hem de şiirin metafor gibi olanaklarından yararlanarak betimler. Antropoşair ve etnograf, yoğun betimlemelerini, soruşturmaları boyunca sabırla, dikkatle, gözlem ve uzun görüşmelerle zamanla kavradıkları bir toplumsal bağlama oturturlar. Tarihsel gerçeklere sadık kalarak sanatlarıyla bu gerçekliği güçlendirirler. (Maynard ve Cahnmann-Taylor, 2010: 12; Rosaldo, 2014: 106, 107; 2016: 183; 2021: 7; Zani vd, 2019: 185)

Rosaldo'nun eşinin ölümünü merkeze alan yas temalı antropoşiirlerinden bazılarını çeviren İskifoğlu (2021: 160), söz konusu şiirlerin yer aldığı kitapta araştırmacının ve incelenen toplumun duygu ve deneyimlerinden oluşan “her diyalog, her mekân ve her eylem şiirle açılır” der. İskifoğlu'na göre eğer “edebiyat insanı anlatmak” ise antropoşiir, etnografi ve edebiyat arasında ihtiyaç duyulan köprüdür. Sezer'in şiirleri de bu yolun bir parçası olarak yorumlanabilir.

Sezer'i antropoşiir kapsamında değerlendirmeye sevk eden çalışması *Bu Resimde Kimler Var* (Sezer, 1986) şiir kitabıdır. Kitabı, bir ön bilgi olmaksızın okuduğumda edindiğim ilk izlenim şiirlerdeki antropolojik betim ve derinlik olmuştur. Hakkında şiir yazılan kişiler ve olaylar şahitlik durumunu merak ederek şiirlerin antropoşiirsel anlatıma yakınlığı dikkatimi çekmişti. Sezer bu kitabında çoğunlukla tanıdığı ve ailesinden, entelektüel ve sanat çevresinden kişileri konu eder. Şiirleri yazarken deneyimleri kadar, gazete haberleri ve konuşma metinleri gibi çeşitli yazı ve belgelerden de yararlanır (Ercan, 2010: 76; Özer, 2010: 63; Sönmez, 2010: 87-88). Şiirlerde bu kişilerin ölüm ve cenazelerini ya da yaşamış olduğu sarsıcı bir olayı, bir kadın, anne, şair, muhalif aydın, çocuk, torun olarak kendisinde bıraktığı duygusal yükü birlikte anlatır.

Burada dikkat çekilmek istenen otoetnografik nitelikler taşıyan antropoşiir olarak değerlendirilebilecek şiirlerinden ilki *Hacer*'dir (Sezer, 2017: 191-).¹⁵ Hacer, büyük anneannesinin kardeşidir. Büyük anneanne Hamide Hanım Beyrutludur ve sarışın kız kardeşi Hacer 3 yaşındayken yanarak orada ölmüştür (Sezer, 2009: 17-18). Şiirden, büyük anneannesinin sarışın çocukları, yani Sezer'in kız kardeşini, bu acı dolu özlemlerle öptüğü, başka bir açıdan söylenecek olursa da esmer Sezer'i öpmediği öğrenilmektedir. Sezer Beyrut'u büyük anneanesiyle paylaştığı bu acıyla ilişkilendirmiştir. Bu nedenle bu kent adı ona bir çocuğun ölüm acısını hatırlatmaktadır.

Annem ve Kuşlar şiiri de (Sezer, 2017: 193-194) betimleyici yönü ve iç dünyayı ifade edişi açısından otoetnografik nitelikler gösteren bir antropoşiir olarak yorumlanabilir. Şiirde İkinci Dünya Savaşı sonrasında Eskişehir'de annesinin hasta olan Sezer için avladığı kuşları, annenin vicdan azabını, Sezer'in sezinlediği ama tam çözmediği gariplikle açlık ve iyileşme isteği arasında kalan duyguları, yalnızlık ve yokluk koşulları içinde anlatılır.

Annem ve kuşlar

Hiç düşünmemişiz annemin
Resmini kuşlarla çekmeyi
Kedileriyle de çekmedik ya
Resimsiz kaldı saksıları çiçekleri
Annem de erkenden gitti

O yıl çok soğuktu
1946-47 Eskişehir
Savaş bitmiş miydi
Kardeşim olacaktı biliyordum

Annem zayıftı dal gibi
Ben öksürüyordum
Tavuklarımız yoktu

Anlamam sanıyorlardı
“Et” demişti doktor
“her gün”
Şehrin dışındaydık
Yollar karlıydı

Odaya kapan kuruluydu
Kar yağıyordu eleğin üstüne pencereden
Kuşlar zayıftı açtı
Çok soğuk vardı

O kış her gün çorbayla
Beyaz etler pişirdi annem
“Bak tavuk yaptım kızıma”
Sertti tuzsuzdu lokmalar yağsızdı
Anneler istemese yutulmazdı

Yıllarca kuş besledi annem
Ödemek için bir kış ölenleri
Ne ben söyledim tuzağı gördüğümü
Ne o sezdi
Bir oyunu sürdürdük o yıldan konuşurken
“Kardeşim doğmuştu hani”

Hiç düşünmemişiz annemin resmini
Kuşlara bakarken çekmeyi (Sezer, 2017: 193-194)

İlk 1977’de basılan *Direnç* kitabında “bir annenin notları” bölümü altında yayınlanan *Akşam türküsü* (Sezer, 2017: 114-115), ev işleri ve küçük çocukların¹⁶ bakımının yoğun ve rutin temposunda kendisini, sanatını, kadınlığını, kişisel bakımını yitiren, çabalarına rağmen hiçbir şeye yetişemeyen, bir dönem parçası olduğu yaşam ve sanat çevrelerine uzaktan bakan, üstü örtük eleştirilen,¹⁷ bu sırada bir dostunun kayıp haberini de alarak daha da depresif bir ruh haline bürünen bir genç kadın-annenin feryadıdır.

İlk kez bebek sahibi olan annelerde yalnızlık duygusu çocuğun sorumluluğu, annelik kuraları ve bunlardan sapma, ilişkilerinin sayısı ve niteliğine, izolasyona, eşlerinin empatisine, idealleştirilen annelikle gerçek annelik kimliği arasındaki tutarsızlığa bağlı olarak artabilirken anne de kırılma yaşamaktadır (Lee vd., 2019: 1341). Tükenmişlik sendromu ya da psikolojik yıpranma yaşayan anneler sıklıkla korku, utanma, suçluluk ve yalnızlık duygusu hissetseler de annelik öz tanımlamalarının merkezinde kalmaya devam etmekte, anne olmadan önceki sosyal yaşamlarına dönmek yerine anne olarak daha çok çaba sarf etmektedirler (Hubert ve Aujoulat, 2018: 6-7). Şiirin

anlattığı Sezer de benzer şekilde tükenmiş ama başını dik tutmaya çalışan ve tüm mesaisini evladına ayıran bu annelerden biridir. Bu açıdan şiirin, oldukça iyi, doğru bir otobiyografik sendrom betimi olduğu söylenebilir.

Sezer'in bu şiirinde anneliği tema olmanın ötesinde, içeriden bakışla ve bir gözlemin ifadesi olarak işlediği, bir kıyaslamayla da ortaya konabilir. Sezer'le kuşak farkı olsa da aynı dönemin kadın şairleriymiş gibi genelde ifade edilen, eserleri benzer saygınlık ve beğeniyle karşılanan bir diğer şair Gülten Akın'dır (Özyalçınar, kişisel görüşme). "Gülten Akın da şiirlerinde annelik konusunu sıklıkla işler. Karşılıksız sevgiyi ve çocuklara verilen emeği anlatır. Bu bağlamda, Sennur Sezer ile Gülten Akın arasında bir yakınlık kurulur." (Yeşil ve Çelik, 2021: 2667). Akın da şiirlerinde anneliğin fedakârlığı, duygularını bastırması, gitmek istemesi, çocuklarla değişen dünyasını anlatır (Yayla Tosun, 2009: 98-100). Ama bu şiirler Sezer'in şiirlerine göre daha tematik, imgesel, örtük olup biyografik (imalar) nitelikler taşısa da Sezer'inki gibi etnografik, itirafçı, düşünümsel olarak yorumlanabilecek unsurlara sahip değildir. Bu açıdan Sezer'in *Akşam türküsü*'nün, bebek sahibi kadınlarda görülen yalnızlık ve depresyonun ifade edildiği ilk şiirlerden biri olduğu söylenebilir.

akşam türküsü

Kimse öldüremez bu boşunalık duygusunu

Soğan doğra, kıyma koy, ateşi kıs

Ateşi kıs pirinçler diri kalsın

Salçalı pilavlar votkalar kahkahalar

Ödemez arkadaşsızlığımı

Zor günler yaşadım

Utanmam anmaktan

Çirkindim yoksuldum arkadaşsızdım

Kocaman sözler iri göğüsler hantallık simgem

Utanmam

Ama akşamları

Bu boşunalık duygusu kapıyı çalmadan

Usulca ilişki verir yanıma

Çocuğu giydir parklara çık

İşten dönenleri gözle

Köfte güzel olmuş saçın yakışmış

Orhan ağbi ölmüş... Artık yazmıyor musun?

Kirazlar erken çiçeklendi bu yıl

Kirazlar aldı. Ben aldandım

Ben aldandım

Ayşeyi büyüttüm

Büyüttüm öfkemi... arkadaşsızlığı

Çirkinliği

Hadi saçlarını kes ninniler söyle:

Kızımın da adı Ayşe

Yiğit atılır ateşe

Bu ışık böyle büyüsün
 İş düşmez bir gün güneşe
 Hadi çamaşırları yıka, ölümlere ağla
 Ninni söyle:
 Kızımın da adı Bengi
 Dünyaya saldığım türkü
 Sular aktıkça durulur
 Bozuk yapılar yıkılır
 Çürür sarı yaprak gibi
 Hadi kendini yen hadi kendini (Sezer, 2017: 114-115)

Numaralandırılmış üç şiirden oluşan *Eskişehir şiirleri* (özellikle “I” ve “II” numaralı şiirler) (Sezer, 2017: 361-363) ve yine numaralandırılmış iki şiirden oluşan *yeniden baba evinde* (özellikle “II” numaralı şiir) (Sezer, 2017: 374-365) şiirleri de otoetnografik nitelikli antropoşiirler olarak yorumlanabilir. Bu şiirler anılan mekânlara yıllar sonra yapılan ziyaretlerle hatırlananları yani Sezer’in ailesini, kentleri, kaldıkları lojmanları, Sezer’in korku, kaygı ve öfkesini anlatmaktadır.

Söz edilebilecek son otoetnografik nitelikli şiir, numaralandırılmış iki şiirden oluşan *anımsamalar*’ın ilk şiirdir (Sezer, 2017: 369). Annesi Müeyyet Mahbube Sezer’in cenazesi üzerine yazdığı şiirde ölümünden önceki yıllarda annesinin gerçeklikten kopuşu, bakıma ihtiyaç duyması, annesiyle ilişkisi, annesinin onunla ilgili bir rüyasını ve bu rüyanın etkisinden kurtulmak için icat ettiği bir ritüelden söz eder.

Sezer’in bir yurt dışı geziyle ilgili kaleme aldığı şiirlerden bazıları da antropoşiire yaklaşan ayrıntılar içerir. İlk 1982 yılında basılan *Sesimi Arıyorum* şiir kitabının “notlar” bölümünde yayınlanan bu şiirler birlikte okunduğundan bir gezi yazısı ortaya çıkmaktadır (Sezer, 2017: 178-186). Bunlardan *Kırlangıçlar* (s.180), *Alaca manastır* (s.183), *Bir Akşamüstü Fahri Erdinç’in Evi* (s.185) bağımsız olarak da antropoşiir nitelikleri gösterebilir de özellikle *Bir Akşamüstü Fahri Erdinç’in Evi* şiiri yurt dışında buluşan arkadaşların yemek hazırlığını anlatması dolayısıyla betim açısından içlerinde en güçlü olanıdır (Sezer, 1995: 291).¹⁸

Sezer’in antropoşiir kapsamında yorumlanabilecek bir diğer şiiri ise bir arkadaşının kızının on ikinci kattaki dairesinden atlayarak intihar edişini anlattığı şiiri *berrin’in kızı pelin*’dir (Sezer, 2017: 360).

Tartışma ve Sonuç

Sezer’le ilk kez bu çalışmayı da destekleyen proje vesilesiyle üç kitabı aracılığıyla tanıştım (Sezer, 1986; 2009; Sezer ve Özyalçın, 2005). Bu üçlü okuma boyunca çağrıştırdığı isimse bazı kitapları Türkçeye de çevrilmiş olan Amerikalı antropolog, folklorcu, yazar Nola Neale Hurston (1891-1960) olmuştur. Öncelikle onun Sezer’le arasındaki iki fark ortaya konmalıdır: Hurston antropoloji eğitimi almıştır ve alan araştırmaları yürütmüştür. Franz Boas’ın da öğrencisi olan bu sıra dışı isim özellikle kendisinin de üyesi olduğu ve genelde göz ardı edilen Afrikalı-Amerikalı topluluklarla bu topluluklardaki kadınları, İkinci Dünya Savaşı öncesinde antropolojik soruşturma teknikleriyle elde ettiği folklorik verilerle kurmaca bir metin yapısında anlatır (Gluster: 153-155). 1960’lardan itibaren etnografiyle anlatı, kurmaca, diyaloji, çok seslilik, etnografinin kişisel deneyimleri arasındaki ilişkiyi sorgulayan “yorumsamacı antropolojik eğilimler”i daha 1930’lu yıllarda folklorik yönü ağır basan eserlerinde kullanması açısından “öngörülü” olarak ifade edilir; “Hurston’ın etnografisi anlatıdır, onun kurmacası, folklor ve etnografi kalitesindedir.” (Robbins, 1991: 1-3, 6, 9). Tüm bunları günümüz etnograflarının sahip olduğu kuramsal bilinç ve terminoloji olmadan, folklor yayınlarının standardını takip etmeyerek ve sadece kendi ustalığını, yeteneği kullanarak gerçekleştirir (Stoeltje vd., 1999: 161-162).

Sezer okunurken Hurston’ın hatırlanmasına neden olan ortak yönleriye şöyle sıralanabilir: Çok üretken olmaları, kimliklerinin de bir parçası olan merak ettikleri konuları ele almaları,¹⁹

çalışmalarının postmodern antropolojinin çerçevesine uygun olması, geleneksel folklorik yazım tarzını takip etmemeleri, eserlerinin anlatıya dayalı olması, metinlerinde otoritelerinin hissedilmesi,²⁰ daha önemlisi de tarzlarını iyi bir anlatıcı ve öngörülü olmalarıyla geliştirmeleridir.

Sezer öncelikle bir şairdir.²¹ Bununla birlikte ağırlıklı olarak mimari yapılar ve yemek kültürü üzerinden maddi kültür alanında çalışmıştır. Sezer'in araştırma konuları folklor alanına yakın olsa da bunları kaleme alış tarzı antropolojik etnografiye daha yakındır. Hatta postmodern etnografi kapsamında değerlendirilebilecek niteliktedir. Bu durum, belki eğitimi dolayısıyla Hurston için daha anlaşılabilir olsa da Sezer için şaşırtıcıdır. O bu etnografik üslubu kuramsal bir eğilimle geliştirmemiştir. Onun etnografik üslubunu geliştiren bileşenlerin şunlar olduğu ileri sürülebilir: Gerçekçilik, ötekinin sesine odaklanma, iyi bir anlatıcı olma, yaratıcılık ve güçlü sanatçı sezgileri.

Sonuç olarak, Sezer etnografik nitelikli çalışmalarında açıkça belirtmese de sunduğu verilerin niteliğinden, incelediği unsurlara temel soruları yönelttiği, konuyu çok boyutlu ele aldığı anlaşılmaktadır. Bütüncül yaklaşıma uygun olarak sadece konu ettiği unsuru betimlememekte, onu ekonomi, yaşam alanı ve çevresi, toplumsal tabaka, inanç, takvimsel – dinsel – törensel dönemler gibi farklı kültürel konularla bağlantı içinde değerlendirmektedir. Kültürel unsurun ait olduğu kişi ya da topluluğu belirtirken yaş, cinsiyet, toplumsal tabaka, inanç gibi çeşitli değişkenleri de kullanmaktadır. Tüm bunları edebî etnografik üsluba yakın bir tarzla anlatmaktadır. Ama tarzı bununla sınırlı değildir. Anlatımlarını duysal etnografik ayrıntılar katarak derinleştirmektedir. Eserlerinde sıkça otobiyografik parçalar kullanan Sezer'in kimi çalışmalarının çağrışımçı otoetnografi tasarımına yakın olduğu görülmektedir. Bu tarz kimi şiirlerinde de devam etmektedir. Şiirlerinin, etnografik açıdan betimleyici gücü yüksek olan küçük bir kısmının antropoşiire yaklaştığı söylenebilir.

Sonnotlar

¹ Bu yazıda Sennur Sezer'in tercih ettiği şekliyle halkbilimi yerine folklor kelimesi kullanılmaktadır.

² Erken ve yakın zamandan birer örnek için bkz. THISELTON-DYER, T.F. (1884). *Folk-lore of Shakespeare*. Harper & Brothers; DERE, M. (2024). "Folklorun Modern Edebi Türlerle Yansıması: Kemal Bilbaşar ve Türk Su Kültü Örneği". *Folklor/Edebiyat*, C. 30, S.120, 1053-1072.

³ Sezer oldukça üretken bir yazardır. Bu konu alanındaki eserlerinin olasılıkla tamamı olmasa da önemli bir kısmının genel bir değerlendirmesi için bkz. Kara, 2025.

⁴ Sezer hakkındaki bilgilerde, proje kapsamında 10-12.10.2024 ve 8.03.2025'te Adnan Özyalçiner'le yapılan görüşme notlarından faydalanılmıştır. Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 02.07.2024 tarihli E-54380210-050.99-751268 sayılı kararı.

⁵ Söz konusu mahfillere katılan isimler konusunda bkz. İncesu, 2023: 24-26.

⁶ Bu isimlerden bazıları şöyledir: Eflatun Cem Güney, Tahir Alangu, Behçet Necatigil, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Pertev Naili Boratav, İlhan Başgöz. (Kara, 2025: 44-46) (Özyalçiner, kişisel iletişim)

⁷ Bir fikir vermesi açısından Sezer'in üç çalışmasında atıf yaptığı isimlere bakılabilir (SEZER, S. 2005. *Kerem ile Aslı*. İstanbul: Serhat; SEZER, S. ve ÖZYALÇINER, A. 2007. *Halk Şiirinden Seçmeler*. İstanbul: Morpa; *Rakı Ansiklopedisi* için kaleme aldığı maddeler [2010, İstanbul: Anason İşleri Kitapları]). Bu isimlerden bazıları şöyledir: Abdülbaki Gölpınarlı, Ali Püsküllüoğlu, Amil Çelebioğlu, Asım Bezirci, Atilla Özkırmı, Cahit Öztelli, Cevdet Kudret, Eflatun Cem Güney, Fevzi Gürgen, Fuat Bozkurt, İlhan Başgöz, Metin And, M. Fahrettin Kırzioğlu, Muharrem Zeki Korgunal, Mustafa Duman, Özdemir Nutku, Pertev Naili Boratav, Saadeddin Nüzhet Ergun, Sabahattin Eyüboğlu, Şükrü Elçin, Tahir Alangu.

⁸ SEZER, S. ve ÖZYALÇINER, A. (2005); (2007). *Halk Şiirinden Seçmeler*. İstanbul: Morpa.

⁹ Goldstein (1977: 5-6), sahada folklor derlemelerinin akademilerdeki folklor eğitiminden önce de yürütüldüğüne dikkat çeker. Ama folklorcuların akademik anlamda sistematik alan araştırmalarını antropoloji kökenli araştırmacıların kılavuzluğunda etnografik yöntemi takip ederek öğrendiklerini belirtir.

¹⁰ Kitap ilk 1995'te basılır: SEZER, S. ve ÖZYALÇINER, A. (1995). *İstanbul'un Taşı-Toprağı Altın: Eski İstanbul Yaşayış ve Folkloru*. İstanbul: Altın Kitaplar. Kitap, adında bir değişikliğe gidilerek ve geliştirilerek yeniden 2005 yılında basılır.

¹¹ Folklor çalışmalarında unsurların genelde tek bir yönüyle incelenmesinin yarattığı sınırlılığı aşmak üzere çeşitli öneriler sunulmuştur. Unsurların çok boyutluluğu ve bu boyutlarıyla incelemelerin yürütülmesi konusunda biri genel, diğeri mit türü üzerine iki yazı için bkz. DUNDES, A. (1998). "Doku,

Metin, Konteks”. (Çev.: M. Ekici), *Milli Folklor*, S. 38, 106-119; HONKO, L. (2003). “Miti Tanımlama Problemi”. (Çev.: N. Temür), *Milli Folklor*, S. 59, 96-103.

¹² Sezer, ne yazık ki bunun hangi şiiri olduğunu belirtmemiştir ama olasılıkla “Düşüp ölmekten korkmuyorum / Yalnız... çoraplarım...”, “Düşüp ölmek bir şey değil / Çoraplarım...” dizeleri olan *Düşler ve kaygılar*’dır (Sezer, 2017:275-276).

¹³ Örnek için bkz. SEZER, S. ve ÖZYALÇINER, A. (2007). *Halk Şiirinden Seçmeler*. İstanbul: Morpa.

¹⁴ Örnek olarak Sezer’in şu şiirlerine bkz. *Halıcı türküsü, Gül felsefesi, Bülbüle sitem, Masal, Bir halk türküsünden ve Kenger* (Sezer, 2017:132, 169, 170, 195, 232, 335).

¹⁵ Bu yazıda kullanılan şiirlerin tamamı toplu şiir kitabı olan *Direnç*’ten (2017) alıntılanmış olup başlık ve diğer biçimsel unsurlarda kaynaktaki özellikleri korunmuştur.

¹⁶ Sezer, 1969 ve 1972 yıllarında iki defa anne olur. Şiirde sadece kızı Ayşe Bengi’nin adı ayrı ayrı iki farklı dizede geçer. Demek ki şiir ilk doğumu sonrası kaleme alınmıştır.

¹⁷ “Orhan abi ölmüş... Artık yazmıyor musun?” dizesindeki Orhan, 1970 yılında vefat eden Orhan Kemal’dir (Sezer, 1995: 290). Sezer, Orhan Kemal’in müdavimi olduğu İkbâl kahvesine giden sanatçılardan biriydi. Bkz. Sezer, S. (2001, 02 Eylül). *Orhan Kemal, unutmak, değişmek*. <https://www.orhankemal.org/links/274.htm> (Erişim: 18.07.2025)

¹⁸ Şiirin betimlediği ortam konusunda bkz. KEMAL, M. (1995). “Sözün Yüğü”, *Direnç Şiirleri*. (Yazar: S. Sezer), 277-279, İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı.

¹⁹ Kendisi de Afrikalı-Amerikalı olan ve Harlem (ya da *Negro*) Rönesansı olarak ifade edilen hareketin içinde yer alan Hurston, Boas’ın desteğiyle Amerika’nın güney eyaletlerindeki Afrika kökenlilerin folklorunu çalışır ve bunu sevdiği edebiyat ve sosyal bilimi birleştirerek yapar (Gloster, 1943: 153-154). Sezer iş yaşamına işçi olarak başlar. Ailesi ve çevresindeki insanların emek mücadelelerinin şahidi olarak kendisi ve diğer emekçiler için hep alanlarda yer alır ve emekçileri destekler. Emek kadar, edebiyatın her türünü, özellikle şiiri, çok sevdiği yemek ve çocukları da çalışmalarına bolca konu eder.

²⁰ Robbins (1991: 6-7), Hurston’un etnografisinin otoriter olduğunu ileri sürer ve bunu şu yollarla sağladığını belirtir: Çalışmasının ortasına kendini yerleştirmesi, okura orada olduğunu göstermesi, anlatı akışına kendini de katarak metnin inandırıcı olmasını sağlaması ve çöksesliliği kendinin bilgisinin genişliğini ifade etmek için kullanması. Sezer’in otoriter sesininse temsille, başka bir ifadeyle sözcülükle ilgili olduğu söylenebilir. Emekçiler, görünmez sıradan vatandaşlar, kadınlar, çocuklarla birliktedir ve onları anlatmak için kendisini bir sözcü olarak görür; onların dili ve sesi olmak ister. Orada oluşu, diğerlerinin varoluşuyla benzer bir pozisyonda olduğundan, değişime sürekli dikkat çektiğinden metinlerinde kendisini bir kanıt olarak kullanmaz; kendisini de anlatmak, anlaşılacak için kullanır. (Proje kapsamında yapılan görüşmelerde betimlediği kadarıyla) onun anlatım dili, gerçek yaşamdaki sesi ve kişiliği kadar güçlüdür.

²¹ Şiir kitaplarından bazıları şunlardır: *Gecekondu*, 1964; *Yasak*, 1966; *Direnç*, 1977, *Gerçeğin Masalı*, 1979; *Sesimi Ariyorum*, 1983; *Bu Resimde Kimler Var*, 1986; *Afış*, 1991; *Kirlenmiş Kağıtlar*, 1999; *Dilsiz Dengbeç*, 2001; *Akşam Haberleri*, 2006; *İzi Kalsın*, 2011; vd.

Kaynaklar

ACIPAYAMLI, O. (1978). *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.

ALICI, İ. (2010). “Sennur Sezer, Gorki Ana”, *Şiirin ve Umudun Yorulmaz İğnesi*. (Hzl.: C. Nacitarhan), 111-133, İstanbul: Evrensel.

ANDERSON, L. (2006). “Analytic Autoethnography”. *Journal Of Contemporary Ethnography*, Vol. 35, No. 4, 373-395.

BENDER, M. (2012). “Ethnographic Poetry in North-East India And Southwest China”. *Rocky Mountain Review*, Vol. 66, 106-129.

CLIFFORD, J. (1983). “On Ethnographic Authority”. *Representations*, No. 2, 118-146.

DURRENBERGER, E.P. (1996). “Economic Anthropology”. (Eds.: D. Levinson ve M. Ember), *Encyclopedia Of Cultural Anthropology Vol.2*, (s.365-371). Henry Holt And Company.

ELLIS, C, ADAMS, T.E., Bochner, A.P. (2011). “Autoethnography: An Overview”. *Historical Social Research*, Vol. 36, No. 4, 273-290.

ERCAN, E. (2010). “Tez Büyümüş Bir Yazar: Sennur Sezer”, *Şiirin ve Umudun Yorulmaz İğnesi*. (Hzl.: C. Nacitarhan), 66-78, İstanbul: Evrensel.

FISCHER, M. M. J. ve MARCUS, G. E. (2013). *Kültürel Bir Eleştiri Olarak Antropoloji*. (Çev.: B. Cezar), İstanbul: Koç Üniversitesi.

- GOLDSTEIN, K.S. (1977). *Sahada Folklor Derleme Metotları*. (Çev.: A.E. Uysal), Ankara: Kültür Bakanlığı.
- GLUSTER, H.M. (1943). “Zora Neale Hurston, Novelist And Folklorist”. *Phylon (1940-1956)*, Vol.4, No.2, 153-159.
- HERZFELD, M. (2012). *Antropoloji*. (Çev.: B. Tokgöz), İstanbul: Say Yayınları.
- HOWES, D. (2019). “Multisensory Anthropology”. *Annual Review Of Anthropology*, No. 48, 17-28.
- HUBERT, S. and AUJOLAT, I. (2018). “Parental Burnout: When Exhausted Mothers Open Up”. *Frontiers in Psychology*, Vol.9, 1-9.
- HYMES, D. (1986). “Anthropology And Poetry”. *Dialectical Anthropology*, Vol.11, No.2/4, 407-410.
- İNCESU, K. (2023). “Halkın Sesi Adnan Özyalçın-Söyleşi”. *Ke Dergisi*, S. 21, 21-34.
- İSKİFOĞLU, R. (2021). “Renato Rosaldo’da Yasın Etnografisi ve Antropoşiir (Antropoesía)”, *Onun Kitabını Anlatıyorum: Renato Rosaldo The Day Of Shelly’s Death: The Poetry And Ethnography Of Grief (Shelly’nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi)*. (Hzl.: S. Aygün Cengiz), 135-163, Ankara: Ürün Yayınları.
- KARA, Ç. (2025). “Sennur Sezer’in Folklor ve Kent Kültürü Çalışmaları”. *Turnalar*, S. 99, 43-52.
- LEE, K., VASILEIOU, K., BARNETT, J. (2019). “ ‘Lonely Within The Mother’: An Exploratory Study Of First-Time Mothers’ Experiences Of Loneliness”. *Journal Of Health Psychology*, Vol.24, No. 10, 1334-1344.
- LEWIS, O. (T.Y.). *İşte Hayat*. (Çev.: V. Çelikbaş), İstanbul: E Yayınları.
- MARCUS, G.E. ve FISCHER, M.M.J. (2013). *Kültürel Eleştiri Olarak Antropoloji*. (Çev.: B. Cezar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- MAYNARD, K., CAHNMANN-TAYLOR, M. (2010). “Anthropology At The Edge Of Words: Where Poetry And Ethnography Meet”. *Anthropology And Humanism*, Vol. 35, No. 1, 2–19.
- NARAYAN, K. (2008). “Ethnography And Fiction: Where is The Border?”. *Anthropology And Humanism*, Vol. 24, No. 2, 134–147.
- NECATİGİL, B. (2007). “Sezer, Sennur”. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları (24. Basım, s.382).
- ÖZER, A. (2010). “Çağın Tanık Şair Sennur Sezer’le Söyleşi”. *Kıyı*, S. 216, 28-30.
- ÖZER, K. (2010). “Direnc Şiirleri Üstüne Notlar”, *Şiirin ve Umudun Yorulmaz İğnesi*. (Hzl.: C. Nacitarhan), 62-65, İstanbul: Evrensel Yayınları.
- PINK, S. (2011). “Multimodality, Multisensoriality And Ethnographic Knowing: Social Semiotics And The Phenomenology Of Perception”. *Qualitative Research*, Vol. 11, No. 3, 261–276.
- REED-DANAHAY, D. (2009). “Anthropologists, Education, And Autoethnography”. *Reviews in Anthropology*, Vol. 38, No. 1, 28-47.
- ROBBINS, H.A. (1991). “The Ethnography Of Zora Neale Hurston: A Postmodern Writer Before Her Time”. *Arizona Anthropologist*, Vol.7, 1-10.
- ROSALDO, R. (2014). “Notes On Poetry And Ethnography”. *The Day Of Shelly’s Death*. 101–114, Duke University Press.
- ROSALDO, R. (2016). “Lessons From The Space Between Languages: Notes On Poetry And Ethnography”, *Theorizing Fieldwork in The Humanities*. (Eds.: S. Puri and D.A. Castillo), 183-189, Palgrave Macmillan.
- ROSALDO, R. (2021). “Doing Fieldwork Without Knowing It”. *Annual Review Of Anthropology*, No.50, 1-8.
- SPENCER, J. (2021). “Postmodernizm Sonrası Etnografi”, *Etnografi*. (Çev.: E. Başcı), (Eds.: P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, L. Lofland), 443-452, Ankara: Nobel Yayınları.
- SEZER, S. (1986). *Bu Resimde Kimler Var*. İstanbul: Çınar Yayınları.

- SEZER, S. (1995). *Direnç Şiirleri*. İstanbul: Evrensel Kültür Kitaplığı.
- SEZER, S. (2006). “İstanbul’un Unutulan Lezzetleri”. *Yemek ve Kültür*, S. 4, 14-21.
- SEZER, S. (2009). *Kasımpaşa*. İstanbul: Heyamola.
- SEZER, S. (2010). “Birden Fazla İstanbul’um Var Benim”, *Benim İstanbul’um*. (Hzl.: A. Özyalçiner), 213-220, İstanbul: Evrensel Basın Yayım.
- SEZER, S. (2012). “Keyifli Kuşların Çocukluğu”. *Yasakmeyve*, S. 55, 45.
- SEZER, S. (2017). *Direnç*. İstanbul: Menos Yayınları.
- SEZER, S. (2019). *İstanbul’un Eski İkramları*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- SEZER, S. ve ÖZYALÇINER, A. (2005). *Bir Zamanların İstanbul’u: Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- SÖNMEZ, F. (2010). “Sennur Sezer’in Şiiri”, *Şiirin ve Umudun Yorulmaz İğnesi*. (Hzl.: C. Nacitarhan), 86-91, İstanbul: Evrensel Yayınları.
- STOELTJE, B.J., FOX, C.L., OLBRYNS, S. (1999). “The Self in ‘Fieldwork’: A Methodological Concern”. *The Journal Of American Folklore*, Vol.112, No.444, 158-182.
- TEDLOCK, D. (1999). “Poetry And Ethnography: A Dialogical Approach”. *Anthropology And Humanism*, Vol. 24, No. 2, 155-167.
- THORNTON, R. J. (1988). “The Rhetoric Of Ethnographic Holism”. *Cultural Anthropology*, Vol. 3, No. 3, 285-303.
- TYLER, S. A. (1984) “The Poetic Turn in Postmodern Anthropology: The Poetry Of Paul Friedrich”. *American Anthropologist*, Vol.86, No.2, 328-336.
- WILES, E. (2020). “Three Branches Of Literary Anthropology: Sources, Styles, Subject Matter”. *Ethnography*, Vol. 21, No. 2, 280-295.
- WILLIAMS, R. (1990). *Marksizm ve Edebiyat*. (Çev.: E. Tarım), İstanbul: Adam Yayınları.
- YAYLA TOSUN, H. (2009). *Cumhuriyet Dönemi Şiirinde Anne*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YEŞİL, F. ve ÇELİK, Y. (2021). “Sennur Sezer’in Şiirlerinde ‘Su’ İmgesi”. *Turkish Studies - Language*, Vol.16, No. 4, 2659-2675.
- ZANI, L., ZIA, A., STONE, N., KUSSEROW, A., ELLIOTT, D. (2019). “How We Review And Support The Art Of Ethnographic Poetry in Anthropology And Humanism”. *Anthropology And Humanism*, Vol. 44, No. 2, 182–188.